

AZ ÖRÖKSÉGTURIZMUS JÓ GYAKORLATAI ÉS HATÁRON ÁTNYÚLÓ ÖSSZEKAPCSOLÁSA A KOMÁROM-KOMÁRNO VÁROSPÁR ESETÉBEN

¹Hardi Tamás – ²Smahó Melinda – ³Barsi Boglárka

¹tudományos főmunkatárs, osztályvezető, HUN-REN KRTK RKI NYUTO, Széchenyi István Egyetem, Albert Kázmér Mosonmagyaróvári Kar, Győr, Mosonmagyaróvár; hardi.tamas@krtk.hun-ren.hu; ORCID: 0000-0002-9778-2840

²tudományos munkatárs, HUN-REN KRTK RKI NYUTO, Széchenyi István Egyetem, Albert Kázmér Mosonmagyaróvári Kar, Győr, Mosonmagyaróvár; smaho.melinda@krtk.hun-ren.hu; ORCID: 0000-0002-4022-3490

³tudományos munkatárs, HUN-REN KRTK RKI NYUTO, Széchenyi István Egyetem, Albert Kázmér Mosonmagyaróvári Kar, Győr, Mosonmagyaróvár; barsi.boglarka@krtk.hun-ren.hu; ORCID: 0000-0002-0959-2423

DOI: 10.15170/terinno.2024.17.02.03

Absztrakt: Tanulmányunk a SPOT Horizon 2020¹ kutatási projekt eredményeiből a Komárom-Komárno várospárra vonatkozó gyakorlati megállapításokat foglalja össze, az örökségturizmus fejlesztési lehetőségeire koncentrálva. A határon átnyúló turisztikai desztinációk az Európai Unióban jelentős fejlesztési lehetőségek előtt állnak, egyrészt az átjárható határoknak, másrészt az elérhető fejlesztési forrásoknak köszönhetően. Az örökségturizmus kiváltképp alkalmas arra, hogy megvalósítsa a határ két oldalának integrációs eszméjét, közös fejlesztését, s kihasználja a határtérségek színes és gazdag kulturális örökségének turisztikailag is vonzó adottságait. Jelen munka néhány jó gyakorlaton keresztül mutatja be a szlovák-magyar határon elhelyezkedő várospár eddigi fejlesztési eredményeit, s feltárja azokat a problémákat, amelyek az egységes desztinációvá fejlesztés útjában állnak. Megállapításunk szerint az egységes desztináció a jelenlegi nemzeti/regionális vonzerőt európai szintűvé avathatja, amennyiben sikerül a két oldal attrakcióit egy egységes kínálattá szervezni. Ennek elérése érdekében a tanulmány szakpolitikai ajánlásokat fogalmaz meg.

Kulcsszavak: határon átnyúló turisztikai desztináció, örökségturizmus, Komárom-Komárno, területfejlesztés, europaizáció

¹ Ez a tanulmány az alábbi projekt eredményein alapul: HORIZON 2020 Project Social and Innovative Platform on Cultural Tourism and its potential towards deepening Europeanisation (<https://cordis.europa.eu/project/id/870644>): ID 870644, funding scheme Research and Innovation action, call H2020-SC6-TRANSFORMATIONS-2019 Honlap: <https://www.spotprojecth2020.eu/>

GOOD PRACTICES AND CROSS-BORDER CONNECTIONS IN HERITAGE TOURISM: THE CASE OF THE KOMÁROM-KOMÁRNO CITY PAIR

Abstract: Our study summarizes the practical findings from the SPOT Horizon 2020 research project as they pertain to the twin cities of Komárom–Komárno, with a focus on opportunities for developing heritage tourism. Cross-border tourism destinations in the European Union face significant development prospects due to the permeability of borders and the availability of development funds. Heritage tourism, in particular, is well-suited to realize the integrative vision of the two sides of a border, fostering joint development and leveraging the colourful and rich cultural heritage of border regions for tourism purposes. This work illustrates the development achievements of the Slovak-Hungarian twin cities through several best practices while identifying the challenges hindering their development into a unified destination. We conclude that transforming these cities into a cohesive destination could elevate their current national or regional appeal to a European level, provided that the attractions on both sides are integrated into a unified offering. To this end, the study provides policy recommendations.

Keywords: cross-border tourism destination, heritage tourism, Komárom-Komárno, regional development, Europeanization

Bevezető

Tanulmányunk a Komárom-Komárno várospár turisztikai fejlesztései közül azokat a jó gyakorlatokat kívánja bemutatni, melyek alkalmasak arra, hogy a regionális, nemzeti szintű turisztikai célterület európai szintre emelkedhessen. A Duna menti várospár történelmi szerepe miatt jelentős hírnévvel rendelkezik. A fizikailag összefüggő, csak a folyó és az államhatár által elválasztott két város különleges fekvése, a várospár együttműködési törekvései miatt már a rendszerváltás előtt is felhívta magára a kutatók figyelmét. Minden mű hangsúlyozza, hogy a magyar és a szlovák oldal két kisvárosa együttesen alkot olyan potenciált, ami túlmutat jelenlegi szerepén (Kovács 2007, Hardi et al. 2009, Székely 2011).

A magyarországi húszezres és a szlovákiai (történelmi) Komárom harmincezres népessége együtt egy közepes város ötvenezer feletti népességével ér fel. Erre a gazdaság szereplői is bizakodva tekintenek, hiszen a kialakult ipari park a két város és vonzáskörzetük munkaerejére, a felépített kereskedelmi egységek hasonló terület fogyasztópiacára épültek ki (Kovács–Szabó 2008). A határ menti helyzet ugyanakkor sok nehézséget is okoz, hiszen a schengeni belső határ átjárhatósága még nem jelenti azt, hogy a két ország eltérő jogrendszere, gyakorlata sok mindenben akadályozza a méretgazdaságos fejlődést. Ennek turisztikai vetületéhez szeretnénk hozzátenni néhány elemet, bemutatva azokat a jó gyakorlatokat, melyek a két oldalon megszülettek, nem elhallgatva azokat a nehézségeket, amelyek akadályozzák a közös örökség hatékonyabb kihasználását. Munkánk egy Horizon 2020 projekt keretében végzett kutatáson alapul, melynek kutatási részét egy cikkben már publikáltuk (Hardi et al. 2021). Jelen tanulmányban a projekt által feltárt jó gyakorlatokat mutatjuk be.

1. Az örökségturizmus elméleti háttere és a komáromi várospár örökségturizmusa és turisztikai vonzerejének értékelése

A két kisváros turizmusa jelenleg elsősorban a kulturális, az etnikai- és az örökségturizmusra, valamint a termálfürdőkre épül. Kiemelt látványosságai magyar oldalon a Monostori erőd, az Igmándi erőd (kőtár), a Csillag erőd, a Brigetio Öröksége Látogatóközpont, a Klapka György Múzeum anyagával; szlovák oldalon az Öregvár és Újvár, az erődrendszer külső falai, benne az V. bástya római kőtára. A komáromi Duna Menti Múzeum Szlovákia legrégebbi múzeumai közé sorolható. A szellemi örökség révén turisztikai vonzerőt jelent Jókai Mór és Lehár Ferenc kötődése a városhoz. A kulturális vonzerők között ki kell emelni a magyar oldalon a Magyar Lovas Színházat, szlovák oldalon a Jókai Színházat, s az erőd udvarokon tartott kulturális programokat. A komáromi kiállítóhelyekhez kapcsolódva egyre jelentősebb a szerepe a közeli Izsán, Almásfüzitőn és magában Komáromban feltárt római emlékeknek.

Turisztikai vonzereje jellemzően a magyar oldalon országos, míg a szlovák oldalon regionális. A termálfürdők inkább versenyhelyzetet jelentenek. Mindkét oldalon a hazai vendégkörre számíthatnak elsősorban, de a forint és euró árfolyama függvényében erős a határt átlépő turizmus (a szlovákiai vendégkör megjelenése a magyarországi oldalon). A versenyhelyzet érdekes vetülete volt a COVID járvány alatti eltérő intézkedések

következtében kialakuló felemás helyzet. Míg szlovák oldalon betiltották a karácsonyi vásárokat, magyar oldalon engedélyezték azokat, így a szlovákiai kereslet a magyar vállalkozásoknál jelent meg az év azon időszakában, amely a kiskereskedelem szempontjából a legjelentősebb. Témánk szempontjából igazi jelentősége az örökségturizmusnak van. Az örökségturizmus aszimmetrikus, mivel a magyar nyelvre és a magyar történelmi hagyományokra épít.

Az örökségturizmusnak legalább három vetülete létezik a városokban és térségükben. A legismertebb talán a Duna mindkét partjára kiterjedő erődrendszer. A ma létező modern erődöket a XIX. század második felében építették meg, ennek megfelelően kevésbé látványos az építészetük, mint egy középkori vagy barokk erődítésnek. Ugyanakkor elődeik döntő szerepet játszottak a magyar történelemben, az oszmánok elleni küzdelemben, valamint a az 1848-49-es szabadságharcban. A ma látható hatalmas erődrendszert a Habsburg birodalom építtette Bécs védelmére. Csapó és Schultz (2024) empirikusan is bizonyította, hogy a háborúhoz, hadviseléshez kapcsolódó, megfelelő minőségben bemutatott múzeumi attrakciók alapvető fontossággal bírnak a városi turizmusban. A városhoz köthető a magyar irodalom talán legolvasottabb írója, Jókai Mór, valamint az magyar és osztrák zenei hagyomány kiemelkedő alakja, Lehár Ferenc. A második ma is látogatható, követhető örökség a Római birodalom határát, a Limest védő, napjainkra részben feltárt erődrendszer a Duna két oldalán. Ennek elemeit szlovák oldalon már az UNESCO világörökségi listájára tették, s egy jelentős európai hálózat részévé váltak, így európai léptékű tematikus utak metszéspontjának is tekinthető a két város. A tematikus utak pedig a kulturális örökség hasznosításának talán leginnovatívabb formája (Pentz 2023). Harmadik örökségi elem maga a Duna. Komárom a folyó egy jelentős kikötője ma is, de még inkább az volt a hajózás aranykorában, idevonzva számos népcsoportot a Balkánról (Hardi 2012). Később híressé vált a hajóépítés is. Mind a kikötő, mind a hajóépítés hozzátartoznak a két város kulturális örökségéhez, de turisztikai szempontból kihasználatlanok, pedig az ipari múlt hasznosítására kiváló példákat találunk (Csapó et al. 2010). Ez a színes és jelentőségteljes múlt, a dunai szerep és jelentőség ma alig-alig észlelhető a turista számára, kivéve, ha átsétál a két várost összekötő hídon, s gyönyörködik a tájképben.

Az örökségturizmus és a kulturális turizmus fogalma szoros kapcsolatban áll egymással, mindkettőt a legismertebb és legelterjedtebb turisztikai típusként tartjuk számon, és a legrégebbi utazási formák közé tartoznak. Ahogy azt a történelem is igazolja, már az ókori egyiptomiak és rómaiak, valamint a középkori nemesség is bejárta a kulturális jelentőségű történelmi helyeket (Towner 1996). Hall és Zeppel (1990) saját megközelítésük szerint szintén alkottak egy kulturális turizmus definíciót, amely alapul vette az élményt, amelyet a fesztiválok és kulturális események nyújtanak, de fontosabb, hogy az élményszerűség elemét, mint közös elemet figyelték meg a kulturális turizmus és az örökségturizmus között, és megjegyezték, hogy az örökségturizmus kapcsán a turista előnyben részesíti a tájak, történelmi helyszínek, épületek vagy műemlékek meglátogatását. Ez szintén élményturizmus (Hall & Zeppel 1990). Ez persze nem könnyítette meg a különbségtételt a két fogalmi meghatározás között,

ugyanakkor megfigyelhető esetükben az örökség konkrét megjelenése, amihez gyakorlatilag hozzákötötték az élményt.

Az örökség fogalma a mai napig nem tisztázott, azonban biztosan kijelenthetjük, hogy örökségnek azt tekinthetjük, ami a múltbeli generációk által létrehozott érték, s amit a mai generáció hasznosít (Ashworth 2003, Gászné Bósz 2024). Az örökség ezen meghatározása ugyanakkor nem irányul direkt a turisztikai felhasználásra, hanem általánosnak mondható, s nem is csak a kulturális értékekre vonatkozik. Az UNESCO is kiterjesztette a definíciót a természeti örökségre is. Ez utóbbi alatt azt a természeti tőkét érthetjük, melyeket a múltbeli generációk nem használtak fel, nem tettek tönkre, esetleg fejlesztettek, s melyeket a fenntarthatóság elvének figyelembevételével a mai generációk hasznosíthatnak.

Mindezek értelmezésében alkotta meg Timothy és Boyd (2006) saját definíciójukat az örökségturizmus kapcsán: Ez az utazási forma magában foglalja a történelmi jelentőségű helyszínek meglátogatását, beleértve az épített környezetet és a városi területeket, az ősi műemlékeket és lakóházakat, a vidéki és mezőgazdasági tájakat, a történelmi események helyszíneit, valamint az érdekes és jelentős kultúrákkal rendelkező helyeket (Timothy & Boyd 2006). Némi kreativitással a történelmi kulturális örökség felhasználása – a turisták aktív bevonásával az élményszerzésbe – emelheti a hely turisztikai értékét, pl. az örökségre épülő kézműves foglalkozásokon, tanfolyamokon, a nézőket bevonó produkciókon keresztül (Lőrincz & Csapó 2023).

A megfogalmazásokból is jól látható, hogy az örökségturizmus kutatások jelentős része a kínálati oldalra összpontosít, ezt Leask és Fyall (2006) is megerősíti, eszerint főként az értelmezésre, a megőrzésre és az erőforrás-gazdálkodás egyéb elemeire, valamint a történelmi helyeken látogatók számára létező szolgáltatásokra összpontosítanak (Leask & Fyall 2006). Ezzel szemben a keresleti oldalon mindinkább a motivációkat szükséges figyelni, valamint, hogy ki használja az örökségi erőforrásokat. Herbert et al. (1989) örökség iránti igényre irányuló kutatásai során megállapított olyan alapinformációkat, minthogy a legtöbb esetben az örökségi helyszínek látogatói jobban képzettek, nagyobb költséssel rendelkeznek, csoportosan utaznak, és az átlagosnál magasabb jövedelemmel rendelkeznek (Herbert et al. 1989).

Az örökségturizmus kapcsán mindenképpen meg kell említeni, hogy az örökség összetett és erősen politikai jelenség, ennél fogva az örökségturizmus az egyik leginkább vitatottabb turizmustípus annak történelmi vetületei miatt (Timothy & Prideaux 2004). Az egyik példa erre, hogy bizonyos esetekben szándékos erőfeszítések figyelhetők meg nemcsak a múlt bizonyos részének figyelmen kívül hagyására, hanem teljes törlésére is. Light (2000) leírja az 1990-es évek helyzetét Romániában és Magyarországon, ahol a posztkommunista kormányok megkísérelték ártalmatlanítani a kommunista múlt maradványait. Szerencsére ezeket az erőfeszítéseket nyomásgyakorló csoportok zavarták meg, akik azzal érveltek, hogy bár a kelet-európai kommunista történelem nem dicső korszak, a történelmet akkor is élőként kell meghagyni (Light 2000). Ez azért is fontos, mert az örökségturizmust általában a hazaszeretet hazai szintű megteremtésére és a nemzetközi látogatók propagandájának terjesztésére is felhasználják.

Az örökségi helyeket gyakran annak érdekében is bemutatják, hogy kiemeljék az egyes politikai ideológiák érényeit. Például az szocialista országokban a tőrák általában szentélyek és emlékművek meglátogatását foglalják magukban, amelyeket nagy kommunista vezetőknek és hazafiaknak szenteltek. A tőrák magukban foglalják az iskolák, közösségi központok, gyárak és speciálisan tervezett falvak látogatását is, ahol az emberek (gyakran színészek) idealizált kommunista életmódot folytatnak. Az örökség helyszíneit és eseményeit gyakorta használják a nacionalizmus és a hazaszeretet megteremtésének eszközeként is a belföldi turisták körében: a csatamezők, a temetők, a nemzeti hősök emlékművei és a nemzeti pszichében más fontos helyek központi szerepet játszanak az örökség ezen sajátos használatában (Timothy & Boyd 2006).

Az örökség összetettségére, megosztottságára és erős politikai jelenségére a másik példa a társadalmi / kollektív amnézia, amely bizonyos események és emberek kapcsán a szelektív emlékezetre utal, vagy a történelem figyelmen kívül hagyásának céltudatos mivolta. Erre számos példa található Délkelet-Ázsia egyes részein a kínaiak kapcsán, az őslakos amerikaiak és az afrikai-amerikaiak kapcsán is. Megfigyelhetőek tehát csoportok, akiket a történelem egy pontján elnyomott a hatalmon lévő etnikai csoport, ami azt eredményezte, hogy múltjukat néhány esetben a hivatalos történelemből kitörölték, vagy akár át is írták (Boniface & Fowler 1993). Az etnikai kérdéskör turisztikai aspektusban való tárgyalása persze nem pusztán az történelem – így az örökségturizmus kapcsán érdekes, de természetesen kapcsolódik a kultúrához – így a kulturális turizmushoz is.

2. A vonatkozó európai határmenti turisztikai jó gyakorlatok bemutatása

A határon átnyúló turisztikai desztinációkkal kapcsolatos empirikus kutatások korlátozottak, holott nagyon fontos annak megértése és vizsgálata, hogy mik a közös turisztikai termék létrehozásnak, az egyes desztinációs elemeknek az előnyei, korlátai, és mi segíthetné elő a térségben rejlő potenciál jobb kiaknázását, egy európai szinten is jelentős turisztikai termék létrejöttét.

Az Øresund régió az európai határokon átnyúló együttműködés legismertebb példája, amely a Koppenhága körüli nagyvárosi területre, valamint a túloldalon Dél-Svédországra épül, Malmö, Lund és Helsingborg városokkal. A határokon átnyúló integrációt jelentősen előmozdította az állandó híd megnyitása Malmö és Koppenhága között 2000-ben. A két város évszázadok óta kapcsolatban állt egymással, lakóiknak közös nyelvi származása és kulturális öröksége is van. A létrehozott régióban közös intézményi keretet is működtetnek, mint például az Øresundi bizottság vagy az Øresundi Egyetem. Øresund régió a térség virágzó gazdaságának megteremtésén, a közös turisztikai programok működtetésén, valamint a környezetvédelmi kérdések, problémák megoldásán dolgozik. Stockholm közös versenytársnak tekinthető. Szlogenjük a „két ország – egy desztináció” (Nilsson 2012, Skäremo 2016).

Egy másik ismert és jól működő példa határon átnyúló turisztikai együttműködésre a Bodeni-tó mentén figyelhető meg. A Bodeni-tó Ausztria, Svájc és Németország határ háromszögében található, ami a régió erős határon átnyúló jellegét eredményezi. Ráadásul a

törpe állam, Liechtenstein is része a területnek. A régió egynyelvű, közös nyelvük a német. A tó jelenléte mellett több más vonzó természeti elemet tartalmaz, mint például a Rajna, délen az alpesi hegyek, északon pedig a német középhegység. A Bodeni-tó körüli régió policentrikusan szerveződik, számos közepes méretű várossal és vidéki területtel. A tótól délnyugatra fekvő Zürich a legközelebbi nagyvárosias város. A tóvidék sikeres régióként jellemezhető. Gazdaságilag rendkívül innovatív, erős ipar és sokszínű egyetemi élet jellemzi. A tó, a természeti környezet és a változatos középvárosok vonzóvá teszik a régiót a turizmus számára (ESPON 2021). A négy ország közösen működtet egy turisztikai szervezetet, mely elősegíti, hogy a Bodeni-tó, mint turisztikai termék határokon átnyúló integrációja sikeres lehessen. Az együttműködés része az információk összegyűjtése és egy olyan platform irányítása, amelyen keresztül a desztinációk/régiók turisztikai szervezetei és a Bodeni-tó környéki turisztikai szektor vállalatai együttműködnek és megosztják az információkat, hatékonyabbá teszi az érdekhordozók közötti együttműködést. A szervezeten keresztül a regionális szereplők közösen dolgoznak projekteken, kérdéseken, és ez segíti a Bodeni-tó egységes térségként való bemutatását, képviselőjét és kommunikációját (CESCI 2016, ESPON 2021).

3. A vizsgált térség örökségturisztikai jó gyakorlatainak bemutatása

A következőkben a Komárom-Komárno térségben található jó turisztikai termékeket, példákat szeretnénk bemutatni, hogy aztán javaslatokat és szakpolitikai ajánlásokat fogalmazhassunk meg annak érdekében, hogy ez a határon átnyúló régió is egy valóban, európai léptékben is sikeres turisztikai régióvá válhasson.

3.1. Csillag Erőd

A négy erődből álló komáromi erődrendszer a 19. század végén Közép-Európa legnagyobb katonai komplexuma volt, napjainkban pedig Komárom és Komárno városok számottevő, határon átnyúló közös történelmi-kulturális öröksége: három erőd (Monostori Erőd, Csillag Erőd, Igmándi Erőd) a magyar oldalon, míg az Öregvár-Újvár a szlovák oldalon található (Iránykomárom.hu 2024). Az erődrendszer egyik eleme az 1850-1871 között, védelmi céllal épített Csillag Erőd, ami a haditechnika gyors fejlődése miatt hamar elavult, eredeti katonai (védelmi) funkcióját sosem töltötte be. Évtizedeken keresztül elhanyagolták, laktanyaként, szükséglakásként, zöldség- és lőszerraktárként használták, ezért állapota jelentősen leromlott (Index.hu 2019).

2016-2021 között, Európa legnagyobb kulturális fejlesztési projektje, a Liget Budapest Projekt keretében került sor a Csillag Erőd átfogó felújítására és kibővítésére, kizárólag hazai költségvetési forrásból (kb. 6.5-7 milliárd Ft). A bécsi katonai archívumban fellelt eredeti tervrajzok alapján felújított hatalmas épület vadonatúj funkciót kapott: többfunkciós kulturális központtá és modern kiállítóterré vált. A Liget Budapest projektből a Szépművészeti Múzeum több mint 100 éves, hányatott sorsú gipszszobor-gyűjteményének 300 darabját is restaurálták, amelyek a Csillag Erődben találták meg végleges otthonukat. A nagyméretű

szobrok befogadására egy új csarnok is épült az erődben. A felújítás során létrejött „modern erőd” a 21. század követelményeinek is megfelelő vetítőteremmel (előadóteremmel), múzeumi bolttal és kávézóval rendelkezik. Az épület alkalmas múzeumpedagógiai tevékenységek folytatására, az udvar pedig szabadtéri színházként is használható (Erod.hu 2024, Index.hu 2019, Ligetbudapest 2024). A Csillag Erőd Komárom város legnagyobb (turisztikai) látványossága lett, ami 2021 októberétől várja látogatóit (Origo 2021).

1-2. ábra: A felújított Csillag Erőd, mint kiállítóter

Forrás: saját szerkesztés

A Csillag Erőd felújításával Komárom egy új és jelentős turisztikai vonzerővel gazdagodott, miközben a budapesti Szépművészeti Múzeum gipszszobor gyűjteményének darabjai is méltó helyen kerültek kiállításra. A jó gyakorlat abban rejlik, hogy ezzel a megoldással minden szereplő nyer (win-win szituáció), beleértve a turistákat és a magyar embereket is, akiknek mintegy 40 ezer kilométert kellene utazniuk azért, hogy a komáromi Csillag Erődben kiállított összes műalkotás eredeti darabját láthassák. Így a kultúra több emberhez juthat el, köztük azokhoz is, akiknek nincs lehetőségük az eredeti műalkotások megtekintésére. A Csillag Erőd és környékének rekonstrukciója ugyanakkor Komárom városképét is javítja.

Kutatásunk néhány, a Csillag Erőd felújításával és új funkciójával kapcsolatos nehézséget, megoldandó problémát is feltárt. Egyrészt, az erőd Duna parti fekvéséből adódóan a magas talajvíz szint akadályozta a felújítási munkálatokat (Index.hu 2019). Másrészt, a Csillag Erőd ismertségével és elérhetőségével kapcsolatos aktuális problémák kerültek feltárára. A város ismertségét napjainkig korlátozza a múltja, a Budapesttől 100 km-re fekvő Komárom ugyanis a szocializmus idején elfeledett várossá vált. Komárom és a Csillag Erőd azóta sem került be kellőképpen a köztudatba, sem hazai, sem nemzetközi szinten. Továbbá, az emberek nem értik, mi az a „modern erőd”, s a rendezvények tervezése, kialakítása is folyamatban van még. Az elérhetőséggel kapcsolatban problémát jelent, hogy az épület nem közelíthető meg tömegközlekedéssel. Bár a Csillag Erődbe látogató turisták ingyenes vonatjeggyel utazhatnak, hiányzik a tömegközlekedési kapcsolat a vasútállomás és az erőd között; még a Dotto városi kisvonat sem áll meg a Csillag Erődnél. Taxival való közlekedés sem jöhet szóba, mivel Komáromban nincsenek taxisok, a Révkomáromból érkezők pedig nem vállalhatnak olyan

utakat, amelyeknek a kiindulási és végpontja egyaránt a magyar oldalon van. Az autóval utazó turisták megérkezését nehezíti, hogy a városon kívül és a városon belül egyaránt hiányoznak, illetve hiányosak a turisztikai látványosságra utaló közúti közlekedési táblák.

3.2. Kelemantia–Izsa, Azaum–Almásfüzitő

Komárom és környéke az ókor óta lakott terület, és ebből az időből is nagyon gazdag, határon átnyúló történelmi örökséggel rendelkezik. Ezen a területen vonult végig az egykori Római Birodalom határa (az úgynevezett Limes), amely a birodalmat védte a barbár betörések ellen. A jelenlegi országhatár alapján, magyar oldalon két római légió, a komáromi Brigetio és az almásfüzitői Azaum maradványai lelhetők fel, míg szlovák oldalon, a Vág és a Duna összefolyásától 4 km-re keletre, a Duna bal partján elhelyezkedő Izsa település területén Kelemantia ókori erődítménye, azaz egy római castellum található.

Az ókorban a Kelemantia castellum a brigetioi római légióval szemben helyezkedett el; feladatai közé tartozott Brigetio védelme és a dunai átkelőhely biztosítása. Kelemantia a római hadsereg hadjáratainak kiindulópontjaként szolgált, békeidőben pedig a Duna menti kereskedelmet ellenőrizte. A 20. század eleje óta folynak itt régészeti ásatások; 2021-ben a víz alatti régészek valószínűleg 4 ókori hídpillér maradványait fedezték fel a Dunában Kelemantia mellett, szonártechnika segítségével. A leletek feltehetően egy Brigetio-t és Kelemantia-t összekötő egyedülálló kőhíd maradványai, a régészek ugyanis még sehol máshol nem fedeztek fel olyan hídra utaló maradványokat, amelyek a meghódított birodalmi területeket kötötték össze a Barbaricummal azaz a birodalmi határon túli területekkel. Jelenleg sok kérdés kapcsolódik ehhez az elmélethez, ezért további feltárások szükségesek a feltételezések bizonyításához (Deltakn.sk 2021b).

Az utóbbi évtizedben Izsa és Almásfüzitő önkormányzatai komoly erőfeszítéseket tettek az ókori történelem felelevenítésére és hagyományainak ápolására. Közös Interreg IIIA projektjük eredménye az Izsán 2013-ban létrehozott Kelemantia Római Kori és Néprajzi Múzeum (az egykori óvoda épületének átépítésével), valamint az Almásfüzitőn kialakított Azaum római tábor (Azaum.hu 2024). Mindkét település fontosnak tartja a lakosok szülőföldjükhöz való kötődésének erősítését, valamint a helyi fiatalok és a turisták figyelmének felhívását a Komárom-Komárno határon átnyúló térség történelmi-archeológiai és szellemi értékeire. Ezt a célt szolgálja egy általuk kiadott idegenforgalmi útmutató és szórólap, továbbá az EUROVELO 6 nemzetközi kerékpárúthoz való csatlakozási lehetőség, ami szintén több turistát vonzhat Izsára (Visitdanube.eu 2024).

Együttműködésük folytatásaként, Izsa és Almásfüzitő önkormányzata 2018-2021 között újabb projektet valósított meg, melynek célja a kulturális és kreatív turizmus fejlesztése a már meglévő intézmények bővítésével és fejlesztésével, valamint azok kiegészítése a gasztroturizmussal annak érdekében, hogy minél több turistát vonzzanak a térségbe. A projekt az Interreg V-A. Szlovákia-Magyarország Együttműködési Program (2014-2020) keretében valósult meg 1,749 millió EUR forrásból, 85% ERFA támogatással (Deltakn.sk 2021a).

A projekt eredményeképpen mindkét résztvevő település új turisztikai helyeket hozott létre, amelyek alkalmasak az ismeretterjesztésre, szórakozásra és aktív kikapcsolódásra, miközben illeszkednek a határon átnyúló térség történelmi, kulturális és természeti értékeihez, arculatához. Izsán (Szlovákia) a Kelemantia Római Kori és Néprajzi Múzeum udvarán egy vadonatúj épületet (1136 m²) hoztak létre, amely 16 kézműves műhelyt (ebből 2 akadálymentesített) és közösségi tereket foglal magában; az átriumban szabadtéri kemencéket állítottak fel a kerámiák kiégetésére. A kézműves munkaszobákban ókori római szakmákat mutatnak be és tanítanak a gyerekeknek szervezett nyári táborok keretében. Hosszú távon a közösségi terek és kézműves műhelyek folyamatos nyitva tartását tervezik, ami többletköltségekkel jár. A megoldást az izsai Kelemantia Római Kori és Néprajzi Múzeumot intézményesítése jelentené oly módon, hogy azt az észak-komáromi Duna Menti Múzeum részlegévé tennék; ezt az elképzelést mindkét múzeum támogatja (Deltakn.sk 2021a, Ma7.sk 2020).

A projekt során elkészítették és a múzeumban kiállították Kelemantia 3D-s modelljét, a település keleti és nyugati végén pedig két barbaként építettek a főút mellett. A keleti torony az Eurovelo 6 nemzetközi kerékpárút mentén található, így a kerékpáros turistákat is vonzhatja. További fejlesztések várhatóak az Izsától 2 km-re fekvő Leányváron, ahol a római castellum romjai találhatóak: a tervek szerint az északi és a déli kaput is rekonstruálják. A déli kapu várhatóan faszerkezetet kap, míg az északi kapu esetében falmaradványok építését tervezik, kb. egy méter magasan, ókori anyagok és technológiák felhasználásával (Deltakn.sk 2021a). A német, osztrák és szlovák partnerintézmények több mint 14 éves együttműködésének eredményeként a Duna-Limes – s ennek részeként Kelemantia is – felkerült az UNESCO világörökségi listájára (Kultura.hu 2021). A világörökségi státusz vonzóbbá teheti Kelemantiát, fellendítheti a turizmust, és több állami támogatást vonzhat.

3-4. ábra: A Kelemantia római castellum déli kapuja: fotó és helyreállítási terv

Forrás: <https://www.deltakn.sk/szepul-az-izsai-leanyvar-a-vilagorokseg-resze-lett/>

Almásfüzitőn 2013-ban került kialakításra az Azaum Római Tábor történelmi élménypark őrtoronnyal, kézműves műhelyekkel, labirintussal, kisebb gyerekeknek szánt játszótérrel, de interaktív kiállítóteret, a római kori házakat bemutató nyitott konyhás épületet, valamint a turistabuszok számára parkolóhelyeket is kialakítottak. Az Azaum római tábor állandó kiállítása 2021-ben nyílt meg (Archive 2020, Azaum.hu 2024, Palyazat.gov.hu 2024b). Néhány évvel később, 2017-2022 között Almásfüzitő község önkormányzata a rómaiak hagyományait

és életmódját bemutató Interaktív Élménytárat alakított ki az Azaum Római Táborban a Széchenyi 2020 program keretében elnyert 260 millió Ft vissza nem térítendő támogatásból (Azaum.hu 2024).

Az almásfüzitői projektek megvalósítását korlátozta, hogy a településen a római tábor maradványai az ipari vörösiszap-tároló alatt találhatóak, ezért azok feltárása nem lehetséges. Izsán a római maradványok alatti földterület tulajdonjoga nem volt egyértelmű, ami szintén nehezítette a régészeti munkát. Nehézséget jelentett továbbá, hogy a víz alatti régészek első merülésekor zavaros volt a folyó vize, kicsi volt a látótávolság, s így a tárgyakat csak tapintás alapján tudták azonosítani, ezért további merülések és kutatások szükségesek a víz alatti objektumok feltárása érdekében. Az UNESCO világörökséggel kapcsolatban aszimmetria figyelhető meg a két oldal között, mivel Magyarország az utolsó pillanatban kilépett a partnerségből, és visszavonta pályázatát (Kultura.hu 2021).

3.3. Brigetio Öröksége Látogatóközpont

A vizsgált határ menti térség másik jelentős római kori történelmi öröksége a komáromi (szőnyi) Brigetio légiótábor. Az egykori Limes fontos részét képező terület feltárása 1992 óta tart. Az elmúlt években egyre intenzívebbé váló ásatások egy római katona- és polgárváros romjait is feltárták, és világviszonylatban is jelentős, gazdag leletanyagot eredményeztek (Elte.hu 2021, Ng.24.hu 2024). Ennek méltó bemutatására hozták létre a Brigetio Öröksége Látogatóközpontot, amelyet a Komárom városában található korábbi mezőgazdasági kombinát épületéből alakítottak ki, annak felújításával (Brigetio.hu 2024). A beruházást Komárom város önkormányzata valósította meg 2017-2023 között, a Széchenyi 2020 program Terület- és Településfejlesztési Operatív Programjának keretében elnyert 250 millió Ft vissza nem térítendő támogatásból (Palyazat.gov.hu 2024a). A projekt célja egyrészt a Brigetioban feltárt római kori leletek látogatóbarát, interaktív bemutatása volt egy innovatív, esztétikus és modern kiállítótérben, másrészt pedig – ezzel összhangban – a komáromi Klapka György Múzeum nagyobb és modernebb épületbe költöztetése. A beruházás eredményeként egy frekvenciát elhelyezkedésű, 21. századi igényeket kielégítő múzeum jött létre mind az állandó római, mind az időszakos kiállításoknak helyet adó turisztikai bemutatótérrel, installációs raktárral, előadóteremmel, játékkuckóval és kiszolgáló helyiségekkel (Sajtóközlemény 2023). A Brigetio Öröksége Látogatóközpont 2023. április 28-án nyitotta meg kapuit, s azóta is ingyenesen megtekinthető (Brigetio.hu 2024).

5-6. ábra: A Brigetio Öröksége Látogatóközpont

Forrás: <https://brigetio.hu/galeria/a-latogatokozpont-epulete-kiallitasai/>

A látogatóközpont kialakítása egy újabb lépést jelent a Duna menti térség turisztikai kínálatának összehangolása és nemzetközi versenyképességének erősítése felé, s egyúttal a turizmus szezonális hatásainak csökkentéséhez is hozzájárul. A múzeumot 3 nyelven (magyar, szlovák, angol) elérhető honlapja, és több nyelven kínált személyes vagy digitális tárlatvezetése alkalmassá teszi nemzetközi turisták vonzására (Palyzat.gov.hu 2024a). Ez a jó gyakorlat más, jelentős történelmi örökséggel rendelkező, alulturistásodott, ugyanakkor a turizmus szezonálisával küzdő térségekben is alkalmazható.

3.4. Kombibike határon átnyúló közösségi kerékpárkölcsonzó rendszer

Az 1920-ban aláírt trianoni békeszerződés két részre osztotta a várost. Később, a szocializmus időszakában zárt határok és szigorú határellenőrzés jellemezte Csehszlovákia és Magyarország viszonyát. A rendszerváltozás után megnyitott határok, valamint a két ország 2004. évi európai uniós csatlakozása új együttműködési lehetőségeket teremtett. 2010-ben 3 szlovákiai és 4 magyarországi, Komárom-Komárno térségében található település megalapította a Pons Danubii EGTC-t azzal a céllal, hogy különböző, az Európai Unió által társfinanszírozott területi együttműködési programok (pl. Interreg) megvalósításával növelje a gazdasági és társadalmi kohéziót a résztvevő települések között. A Pons Danubii EGTC a turizmus, a fenntartható örökséggazdálkodás, a munkahelyteremtés, a közlekedés és a komplex innovációs menedzsmentközpont építése terén sikeresen megvalósított, illetve folyamatban lévő projektjeivel aktív szerepet játszik a térségben (Ponsdanubii.eu 2024).

Egy korábban zárt, határon átnyúló térségben a mobilitás növelése erőfeszítéseket igényel. 2021-ben a két város között megindult a tömegközlekedés egy ingyenesen igénybe vehető elektromos buszjárat formájában (Sziakomárom.sk 2021). Ennek rugalmas és aktív kiegészítését biztosítja a határtérség 5 szlovákiai (Nové Zámky/Érsekújvár, Kolárovo/Gúta, Nesvady/Naszvad, Hurbanovo/Ógyalla, Komárno/Révkomárom) és 4 magyarországi (Komárom, Tata, Kisbér, Oroszlány) településére kiterjedő KOMBIBIKE közösségi kerékpárkölcsonzó rendszer, amely a Pons Danubii EGTC koordinálásával, Nesvady/Naszvad és Tata önkormányzatának bevonásával valósult meg 2018-2021 között. A projekt 981 ezer

EUR költségvetéssel, az Interreg V-A Szlovákia Magyarország program (2014-2020) keretében valósult meg, 85% ERFA támogatással (Ponsdanubii.eu 2024).

A 9 településen kialakított 13 kölcsönzőállomáson 95 hagyományos és 35 e-kerékpár áll rendelkezésre. Komárno, Komárom, Tata és Nesvady/Naszvad településeken két kölcsönzőállomás található, míg Nové Zámky/Érsekújvár, Kolárovo/Gúta, Hurbanovo/Ógyalla, Kisbér és Oroszlány egy-egy kölcsönzőállomással rendelkezik. A megvalósítás során a Pons Danubii EGTC volt felelős a teljes nyilvános kerékpárkölcsönző rendszer kiépítéséért, a helyi közlekedési rendszerekbe való integrálásáért, valamint a tudatos kerékpározással kapcsolatos képzések szervezéséért a tanárok és diákok számára. A KOMBIBIKE kerékpárkölcsönzőnek a helyi közlekedési rendszerekbe integrálása olyan feladatokat foglalt magában, mint a kölcsönzőállomások helyének kiválasztása, a promóciós anyagok és bemutatkozó videó elkészítése, valamint a buszmenetrendek mellett a kölcsönzőállomásokat is feltüntető térképek elkészítése (Kombibike.eu 2024, Ponsdanubii.eu 2024).

Ez a fenntartható és környezetbarát közlekedési mód motiválhatja az embereket a határtérség egyedülálló természeti és kulturális örökségének felfedezésére, valamint hozzájárulhat a turizmus és az emberek mobilitásának ösztönzéséhez, növeléséhez a határ menti térségben. A KOMBIBIKE példaértékű projektként szolgálhat más, hasonló földrajzi és történelmi helyzetben lévő térségek számára, különösen azokon a helyeken, ahol a határ összekötő funkcióját erősíteni szükséges.

7-8. ábra: A KOMBIBIKE közösségi kerékpárkölcsönző rendszer állomáshely(i) térképen és Komárnóban

Forrás: <https://kombibike.eu/en>

Forrás: saját szerkesztés

A projekt sikeres alkalmazása és megvalósítása kiváló horizontális együttműködést igényelt az érintett települések között, ami korábban a Pons Danubii EGTC megalakulásának és fenntartásának legfontosabb előfeltétele is volt. Az EGTC biztosította az ilyen típusú együttműködéshez szükséges jogi formát, beleértve mindenekelőtt a határ két oldalán található települések közötti megkülönböztetésmentességet. A projekt célja önmagában is sikertényezőnek tekinthető, hiszen beleillik abba a trendbe, ami a városi közlekedési rendszereket aktív és fenntartható irányba tereli, előnyben részesítve többek között a

kerékpározást. Továbbá, a KOMBIBIKE projekt a határ összekötő funkcióját is erősíti a turisták és a lakosok aktív és rugalmas mobilitásának növelése által. A projekt megvalósítását a hosszúra (kb. 2 év) nyúlt közbeszerzési eljárás, valamint a pályázat első nyertesének valótlán referenciái nehezítették.

3.5. CULTPLAY interaktív tematikus parkok, játszóterek

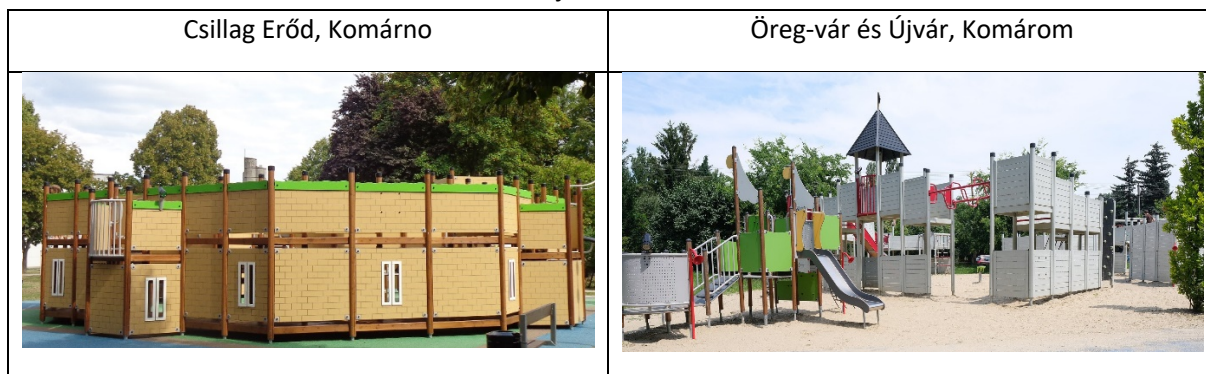
Komárom viharos történelme – Trianon miatti szétszakítottság, a szocializmus alatti elzártság és szigorú határellenőrzés – miatt a határ két oldalán egyedi identitással rendelkező, párhuzamos társadalmak alakultak ki, amelyek valaha egységesek voltak. Generációk nőttek fel ezekben az évtizedekben, elzártságban és zavaros információk között. A rendszerváltozás, majd Magyarország és Szlovákia 2004. évi EU csatlakozása új együttműködési lehetőségeket hozott a települések és a lakosság számára. A 9 határ menti település partnerségével és a Pons Danubii EGTC aktív részvételével megvalósított Cultplay projekt célja a lakosság és a turisták bevonása a Komárom-Komárno határ menti térség kulturális örökségének új és aktív módon történő hasznosításába. A CULTPLAY interaktív tematikus parkok rendszerint egy, a határ túloldalán elhelyezkedő partnertelepülés számottevő kulturális örökségét jelenítik meg, annak felkeresésre motiválva a lakosokat és a turistákat. A CULTPLAY tematikus parkok minden korosztály számára elősegítik az aktív tanulást, valamint arra ösztönzik az embereket, hogy élvezetes módon mélyítsék el ismereteiket a Komárom-Komárno határon átnyúló térség történelmi és kulturális örökségéről (Cultplay.eu 2024).

1. táblázat: A kulturális örökség és az interaktív tematikus parkok elhelyezkedése

Kulturális örökség neve	Kulturális örökség helyszíne	CULTPLAY tematikus park helyszíne
Csillag Erőd	Komárom (Magyarország)	Komárno (Szlovákia)
Új- és Öregvár	Komárno (Szlovákia)	Komárom (Magyarország)
Fahíd	Kolárovo/Gúta (Szlovákia)	Kisbér (Magyarország)
Reneszánsz kastély	Sala/Vágsellye (Szlovákia)	Oroszlány (Magyarország)
Gútai és tatai malom	Kolárovo/Gúta (Szlovákia), Tata (Magyarország)	Tata (Magyarország)
Bányamúzeum	Oroszlány (Magyarország)	Hurbanovo/Ógyalla (Szlovákia)
Érsekújvár vára	Érsekújvár (Szlovákia)	Érsekújvár (Szlovákia)
Tatai vár	Tata (Magyarország)	Kolárovo/Gúta (Szlovákia)
Majki remeteség	Majk (Magyarország)	Sala/Vágsellye (Szlovákia)
Svodín/Szőgyén (Szlovákia) tematikus park helyett mobil színpadot épített, amit bérbeadott a többi projektpartnernek.		

Forrás: saját összeállítás a www.cultplay.eu alapján

9-10. ábra: Interaktív tematikus játszóterek Komáromban és Komárnóban

Forrás: www.cultplay.eu/hu

A projekt megvalósítása 2018-2022 között zajlott, az Interreg V-A Szlovákia-Magyarország Együttműködési Program keretében, az Európai Regionális Fejlesztési Alap támogatásával (85%) (Cultplay.eu 2024). A projekt megvalósítása során hátrányt jelentett a közbeszerzési eljárás elhúzódása és az utófinanszírozás. A CULTPLAY projekt egy korábban zárt határ menti területen jött létre, amely példaértékű projektként szolgálhat más, hasonló földrajzi és történelmi helyzetben lévő területek számára is, mindenekelőtt ott, ahol (bármilyen okból) szükség van a határ összekötő funkciójának erősítésére.

4. Megállapítások, javaslatok

A felvezetésből és a jó gyakorlatok példáiból is látszik, hogy a két város jelentős turisztikai potenciállal rendelkezik. A fejlesztések egyik motorja, hogy az uniós belső határok mentén a határon átnyúló együttműködések, az Interreg program támogatásai között kiemelt helyet kapnak a turisztikai fejlesztések (Csapó et al. 2015). Eleve Komárom egy brand, ami főleg Magyarországon, a magyar turisták körében lehet vonzó. Valójában a feladat az, hogy a turisztikai vonzerőt Szlovákiában is országossá tegyünk, továbbá harmadik országból érkező turisták számára is érdekessé váljon a régió. Az örökségturizmus erre a célra kiválóan alkalmas, bár nyilván, további fejlesztésekre van szükség. Mint láthattuk, az örökségturizmus gyakran küzd politikai nehézségekkel, meghatározottságokkal. Ezek kiegyensúlyozása alapvető szükséglet.

A két város és térsége számára alapvető jelentőséggel bír a két ország, s azon belül a két régió kereslete. Ez alapvetően aszimmetrikus: míg a magyar oldal a magyar történelem és kultúra elemeit keresi a másik oldalon, a szlovák lakosság számára a kedvező piaci lehetőségek a vonzóak. A két oldal kölcsönös turisztikai érdeklődésének felkeltésére kiválóan alkalmas az Interreg programban megvalósult játszóterek rendszere, melynek jó gyakorlatát bemutattuk.

Az örökségen belül eddig elsősorban a magyar történelmi, kulturális örökség került hangsúlyozásra. Ezt ma már oldja, hogy a kiállítások közé beemelésre kerültek a római kor, a Limes emlékei, valamint a dunai múlt is bemutatásra kerül a Monostori Erőd kiállításán és a Brigetio Öröksége látogatóközpontban. Egy-egy időszak kiállítást is szenteltek a dunai hajózásnak, jelesül, a Lajta monitor állomásoztatása a Monostori erőd kikötőjénél (2020-ban),

valamint „A Duna- tengerhajózás 90 éve” időszaki kiállítás (2024-ben). Ezek, megfelelő többnyelvű feliratozással, jobb propagandával a szlovák lakosság számára is vonzóak lehetnek.

Ez meglátszik abban is, hogy az erőd épületei közül a magyar oldaliak felújítása sikerült magas színvonalon, míg a szlovák oldalon az állam nem investált megfelelő mértékben ezekbe az épületekbe. Tegyük hozzá, hogy nagy kihívást jelentenek ezek az épületek. Hatalmas a területük, nem különösebben látványosak, nehéz funkciót találni nekik. A magyar oldalon a funkció kiépítése jól sikerült. Tehát a rendszer felemásan készült el a két oldalon. Jelenleg elsősorban mindkét oldal hazai, regionális közönségét vonzhatják az attrakciók. Különösen iskolai csoportok számára alkalmasak a kiállítások, de felnőttek számára ugyanúgy látványosságot jelenthetnek. Az erődrendszer együttesen európai vonzerőt is jelenthetne, egyrészt a Habsburg múlt, másrészt a katonai erődítmények iránt érdeklődők számára. Ehhez azonban, a nagy kiterjedést kell kezelhetővé tenni, a két oldali rendszer együttműködő kezelését megvalósítani, hiszen Európa egyik legnagyobb erődrendszeréről van szó.

A Limes elemei egy európai rendszer részei. Nyilván nem különleges látnivalók, hiszen természetükből adódóan más országokban is hasonlókkal találkozhatunk. Ugyanakkor ez az előnyük is, hiszen egy kiépített tematikus út részei, melyek önmagukban vonzhatják a speciális érdeklődésű látogatókat, de összekapcsolva a későbbi korok örökségével különleges együttest alkotnak.

A két oldal tehát aszimmetrikusan fejlett. A szlovák oldalon a fürdőhöz kapcsolódva található szálláshely kapacitás, míg a magyar oldalon ez erősen hiányos, s a közvetlen környék sem bővelkedik szálláshelyekben. Magyar oldalon fejlettebbek a kulturális attrakciók. Ha a szűkebb régiót nézzük, már fejlettebb infrastruktúrával találkozhatunk (Győr, Tata, Esztergom, Érsekújvár, Párkány). Így adódik, hogy a város kínálatát egy szélesebb régióval együtt célszerű kezelni, ha hosszabb tartózkodási időket kívánunk elérni.

Kihívást jelent az attrakciók közötti közlekedés lebonyolítása. Az erőd egyes egységei, a fürdő, a két város központja közel van ugyan egymáshoz, de nem gyalogos távolságra. Az autóval érkező turisták, illetve az autóbusszal érkező csoportok számára ez nem jelent problémát. Ugyanakkor problémát jelent a vasúton érkező egyéni turisták, diákcsoportok számára. Az eljutást alapvetően meg lehet szervezni. A kölcsönözhető kerékpárok megléte előrelépés, de a lehetőséget tudatni kell pl. a kiránduló osztályokkal. Kiváló lehetőséget jelent arra, hogy az örökség turizmust összekapcsoljuk egy kerékpártúrával. A szlovák oldalon már elég fejlett, a magyar oldalon kialakítás alatt van a kerékpárút hálózat. Fontos elemek azonban hiányoznak. Pl. nem igazán megoldott a két ország közötti kerékpárút, kerékpár sáv kérdése a hídon és a híd környékén, ami egy nagyobb csoport mozgását már veszélyessé teheti. A két ország között, illetve a vasútállomások és az örökségi helyszínek között előre megrendelt „dotto” kisvonattal is lehet közlekedni. Ez egy fontos újítás, elsősorban csoportok számára. Autóbusz járat is közlekedik már a két város között, bár turisztikai szempontból elég ritkán, s a látványosságokat (Csillag erőd, Monostori erőd) nem érinti. Alapvetően tehát vannak közlekedési lehetőségek, bár az igénybevitelük kicsit nehézkes, és az információk hozzáférhetősége sem az igazi.

Összefoglalva elmondhatjuk, hogy a két város közös turisztikai fellépése nagyot lendíthet a hely európai ismertségén, s jelentős turisztikai attrakcióvá alakíthatja a jelenleg inkább regionális vonzerőt. A bemutatott fejlesztések már önmagukban is elegendők lehetnek, ha a közös marketing, az összekapcsoltság erősödik, s az információk is szélesebb körben válnak hozzáférhetővé. Ami még várat magára, a Duna jelentősebb bevonása a turisztikai kínálatba, a hozzáférhetőség, a sétálhatóság megteremtése, a kerékpáros turizmus szűk keresztmetszeteinek eltüntetése. Önmagában az a tény, hogy itt egy határon átnyúló közös turisztikai desztináció létezik, európai hírnevet jelent. A jól kezelt és tervezett örökségturizmus ezen csak lendíthet, s áttételesen a turizmus más ágai (fürdők) felé jelentős hatást gyakorolhat. Egy határ menti térségben fontos, hogy a fejlesztés a komparatív előnyöket használja ki, máskülönben az eltérő rendszerekből eredő versenyhelyzet veszi át a vezető szerepet.

5. Szakpolitikai ajánlások

Az integrációhoz elengedhetetlen, hogy a két, jelenleg külön-külön működő régió stratégiai turisztikai koncepciót dolgozzon ki, hosszútávú orientációval és magasabb szintű intézményesítéssel, pl. a meglévő EGTC társulás vagy egy e célra létrehozott határon átnyúló társulás koordinálásával. Mindkét város látványosságaiban megvan a lehetőség arra, hogy a közös úti célt felhelyezzék Európa turisztikai térképére. Az erőrendszer összehangolt fejlesztése és turisztikai hasznosítása, a római örökség téma, a monarchia egyik legjelentősebb és legnépszerűbb zeneszerzőjének emléke, a városok bevonása olyan kulturális utak égisze alá, mint a Cirill és Metód út, és a további a Duna és a hajózás turisztikai jelentőségének növelése egyaránt szerepet játszhat. Ezek együttesen valóban nemzetközi szintre emelhetik a testvérvárosok turizmusát, szimbolikus hírnevet, „márkát” biztosítva számukra, amely túllép a huszadik század etnikai megosztottságain.

Az idegenforgalmi ágazat jelenlegi trendjei mind a kínálati, mind a keresleti oldalon arra kényszerítik a desztinációkat, hogy együttműködési vagy integrációs módokat keressenek vendégeik jobb kiszolgálása érdekében. A határon átnyúló desztinációk egy csomagként történő értékesítése, elsősorban a távolsági utazók számára, növelheti a létrejövő élmények sokszínűségét és erősítheti a desztinációk versenyképességét (Kozak & Buhalis 2019).

Mivel az adatgyűjtés nehézkes, fontos feladat a határon átnyúló térségre és annak célállomásaira vonatkozó információk összegyűjtése. Szükséges lenne egy olyan platform működtetése, amelyen keresztül turisztikai szervezetek, desztinációk és vállalkozások információkat osztanak meg egymással, mindez hozzájárulhat a hatékony tervezéshez. A helyi kultúrák integritásának, egyediségének megőrzése és a fenntartható helyi fejlődés biztosítása érdekében a polgárok számára lehetőséget kell biztosítani arra, hogy a térség turisztikai fejlesztésével kapcsolatos elképzeléseiket, véleményeiket konzultálva és/vagy a fejlesztői platformhoz való csatlakozással továbbítsák.

A stratégia keretében a helyi szereplők országos támogatással számos, a kohézió erősítését célzó projektet indíthatnának. A Cirill és Metód útvonalhoz hasonló kulturális útvonalak elindítása, amelyek mindkét városban a kulturális örökség helyszíneit foglalják

magukban a történelmi helyszínek meglátogatása révén, valamint a szükséges infrastruktúra biztosítása a városok összekapcsolásának további fejlesztése révén, elősegíti a turisták mozgását a régióban és azon keresztül, hozzájárulva a fenntartható növekedéshez. Közös határon átnyúló termékek létrehozása és közös marketingkampányok lebonyolítása, a térségben zajló túrák koordinálása mindkét város örökségi helyszíneinek meglátogatásával tovább növelné a terület nemzetközi szintű ismertségét Jókaihoz és Lehárhoz kapcsoló emlékek ápolásában óriási lehetőségek rejlenek: közös termékek létrehozása, közös nagyobb szabású rendezvények kormányzati támogatással. A Duna integrálása a turizmusba mindkét oldalon fontos célkitűzés, és tovább erősítheti az összekapcsolhatóságot.

A stratégiának arra is irányulnia kell, hogy elősegítse a korszerű szálláshely- és vendéglátóipari szolgáltatásokat biztosító turisztikai infrastruktúra fejlesztését annak érdekében, hogy a turisták egy napnál tovább maradjanak a régióban. A cél a magas színvonalú, biztonságos és megfizethető turisztikai szolgáltatások nyújtása, valamint a látogatók barátságos környezetének biztosítása. Mindemellett mindkét város szereplőinek meg kell tervezniük és össze kell hangolniuk erőfeszítéseiket annak érdekében, hogy a fejlesztések kiegészítsék egymást a fent említett határon átnyúló platformon való kommunikáció segítségével.

A turisták által felvetett kérdések kezelése is fontos, különösen a turisztikai felmérések során feltárt félreértelmezések és sztereotípiák esetén. A közös értékekre összpontosító oktatási programok és/vagy tanösvények vitát generálhatnak, és segíthetnek a sztereotípiák kezelésében. A közös arculat és kommunikáció, valamint a marketinganyagok – pl. plakátok, reklámok, utcák, desztinációk és turisztikai infrastruktúra táblái – több nyelven elérhetővé megoldhatja a hiányzó információkkal kapcsolatos problémákat.

Köszönetnyilvánítás

1) This paper comprises the results of the HORIZON 2020 Project Social and Innovative Platform on Cultural Tourism and its potential towards deepening Europeanisation (<https://cordis.europa.eu/project/id/870644>): ID 870644, funding scheme Research and Innovation action, call H2020-SC6-TRANSFORMATIONS-2019. Projekt honlap: <https://www.spotprojecth2020.eu/>

2) 2022-től a tanulmány alapjául szolgáló információk forrása: a Magyar Tudományos Akadémia és Román Akadémia által támogatott, a HUN-REN KRTK RKI Nyugat-magyarországi Tudományos Osztály és az Institute of Geography (IGAR) of the Romanian Academy kutatási programja keretében folytatott kutatás: Cross-border Cooperation in the Middle and Lower Danube Basin. Geographical Studies with focus on Hungarian and Romanian Danubian Cities. ID: NKM2021-29.

Felhasznált irodalom

Ashworth, G. J. (2003). Heritage, identity and places: For tourists and host communities. In D. T. S. Singh., (ed): *Tourism in Destination Communities*, CABI Publishing, London. 79-97.
Boniface, P., Fowler, P. J. (1993). *Heritage and Tourism in 'The Global Village'*. Routledge: London.

- CESCI (2016). Tourism as a driving force for regional cooperation across the EU. Cross-border aspects of tourism development. Central European Service for Cross-Border Initiatives (CESCI), Budapest. <https://budapest.cesci-net.eu/en/tourism-as-a-driving-force-of-regional-cooperation-across-the-eu/>
- Csapó J., Celan T. J. & Trócsányi A. (2015). A határmenti együttműködés hatásai a területi fejlődésre a magyar–horvát szakasz példáján az EU tervezési mechanizmusának tükrében (2007–2013). *Területfejlesztés és Innováció* 9(2), 22–31.
- Csapó, J., Jónás-Berki, M., Gelányi, N. & Marton, G. (2010). Industrial heritage as a form of tourism supply in the Pécs-Mecsek region, Hungary. *The Role of Tourism In Territorial Development* 3. 74–80.
- Csapó, J. & Schultz, É. (2024). War heritage impact on museum dynamics in Budapest: a multidimensional analysis of visitor satisfaction through cultural, statistical, and netnographic modalities. *Museum Management and Curatorship* 1–21. DOI: 10.1080/09647775.2024.2357075
- ESPO (2021). Lake Constance. Cross-border Lake Region. Annex to final report. https://archive.espon.eu/sites/default/files/attachments/LAKES%20Annex2c_Regional_report%20Constance.pdf
- Gászné Bósz B. (2024). Az interpretáció jellemzői és szerepe az örökségturizmusban különös tekintettel az épített örökségi helyszínekre. *Területfejlesztés és Innováció* 17(1). DOI: 10.15170/terinno.2024.17.01.04
- Hall, C. & Zeppel, H. (1990). History, Architecture, Environment: Cultural Heritage and Tourism. *Journal of Travel Research* 29, 54–55.
- Hardi T. (2012). *Duna-stratégia és területi fejlődés. A folyó lehetséges szerepe a régió területi fejlődésében.* Akadémiai Kiadó: Budapest.
- Hardi T., Hajdú Z. & Mezei I. (2009). *Határok és városok a Kárpát-medencében.* Győr–Pécs, MTA Regionális Kutatások Központja (MTA RKK), 374 p.
- Hardi, T., Kupi, M., Ocskay, G. & Szemerédi, E. (2021). Examining Cross-Border Cultural Tourism as an Indicator of Territorial Integration across the Slovak-Hungarian Border. *Sustainability* 13, 7225. DOI: 10.3390/su13137225
- Herbert, D. T., Prentice, R. C. & Thomas, C. J. (1989). *Heritage Sites: Strategies for Marketing and Development.* Ashgate: Aldershot.
- Kovács, A. (2007). Idegenforgalom Észak- és Dél-Komárom térségében. In: Sikos, T T; Tiner, T (szerk.) *Egy város – két ország: Komárom – Komárno. Komárom*, Magyarország: Selye János Egyetem. 288 p. pp. 173-197.
- Kovács A. & Szabó I. (2008). Nemzetközi tőkebefektetések munkaerő-piaci hatásai Komárom és Komárno térségében. *Földrajzi Értesítő* 57: 1-2 pp. 229-241.
- Kozak, M. & Buhalis, D. (2019). Cross-border tourism destination marketing: Prerequisites and critical success factors, *Journal of Destination Marketing & Management*, 14, 1–9. DOI: 10.1016/j.jdmm.2019.100392.
- Leask, A. & Fyall, A. (2006). *Managing World Heritage Sites.* Butterworth Heinemann: Oxford.
- Light, D. (2000). Gazing on communism: Heritage tourism and post-communist identities in Germany, Hungary and Romania. *Tourism Geographies* 2, 157-176.
- Lőrincz K. & Csapó J. (2023). Kézműves programok 2.0: kulturális hagyományok és kreatív tevékenységek együttélése a turizmusban. In: Keller, Krisztina (szerk.) *A turisztikai niche termékek.* Budapest, Akadémiai Kiadó. DOI: 10.1556/9789634549147
- Nilsson, J. H. (2012). Infrastructure and Tourism Development. Examples from the Öresund Region. https://www.academia.edu/1716850/%C3%96resund_Infrastructure_and_Tourism_Development
- Pentz M. (2023). A vidéki örökségi értékek innovatív turisztikai hasznosítási lehetősége a tematikus utak segítségével. *Területfejlesztés és Innováció* 16(1) 23–33.
- Sajtóközlemény (2023). Megnyílt a Brigetio Öröksége Látogatóközpont. Komárom Város Önkormányzata, 2023.06.30. http://komthermal.hu/admin/adatok/sl_dokumentumok/1281.pdf
- Sikos T.T. & Tiner T. (2002). Fejlődési térfolyamatok Komárom-Esztergom megyében. *Geomarket*, Budapest.
- Skäremo, G. (2016). Cross-border tourism development: A case study of the Öresund Region. Umeå University: Department of Geography and Economic History. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:944065/FULLTEXT01.pdf>
- Székely A. (2011). A határon átnyúló agglomerációk turizmusának típusai. *Jelenkori Társadalmi és Gazdasági Folyamatok* 6(1–2) 126–131. DOI: 10.14232/jtfg.2011.1-2.126-131
- Timothy, D. J. & Prideaux, B. (2004). Issues in heritage and culture in the Asia Pacific region. *Asia Pacific Journal of Tourism Research* 9, 213–223.
- Timothy, D. & Boyd, S. (2006). Tourism in the 21st Century: Valued Traditions and New Perspectives. *Journal of Heritage Tourism* 1, 1–16. DOI: 10.1080/17438730608668462
- Towner, J. (1996). *An historical geography of recreation and tourism in the western world, 1540-1940.* Wiley: Chichester.

Egyéb források

<https://archive2021.nmi.hu/megyei-iroda-hir/azaum-romai-tabor-fejlesztese/>
<https://azaum.hu/>
<https://brigetio.hu/>
<https://www.cultplay.eu/hu>
<https://www.elte.hu/content/okori-furdot-es-kincseket-talaltak-az-elte-regeszei.t.24251>
<https://erod.hu/a-csillagerod/>
[https://www.deltakn.sk/szepul-az-izsai-leanyvar-a-vilagorokseg-resze-lett/ \(2021A\)](https://www.deltakn.sk/szepul-az-izsai-leanyvar-a-vilagorokseg-resze-lett/)
[https://www.deltakn.sk/szenzacios-lelet-a-duna-izsai-szakaszan/ \(2021B\)](https://www.deltakn.sk/szenzacios-lelet-a-duna-izsai-szakaszan/)
https://index.hu/kultur/epiteszet/2019/11/20/modern_kiallitoter_epult_egy_olyan_erodben_aminek_meg_a_kozosegi_latrinajan_is_loresek_vannak./
<https://www.iranykomarom.hu/hu/latnivalok>
<https://www.korkep.sk/cikkek/regio/2021/06/10/atadas-elott-a-revkomaromi-csillag-erod-jatszovar-kepekkel/>
<https://kultura.hu/vilagorokseg-felkerult-az-unesco-listajara-a-dunai-limes/>
<https://ligetbudapest.hu/projekt/komaromi-csillagerod>
<https://ma7.sk/tajaink/tovabbra-a-duna-menti-muzeum-elen>
<https://ng.24.hu/kultura/2024/08/16/brigetio-romai-lelohely-magyarorszagon-komarom/>
<https://www.origo.hu/gazdasag/2021/10/komaromi-csillagerod-szepmuveszeti-muzeum-rehabilitacio>
[https://www.palyazat.gov.hu/eredmenyek/tamogatott-projektek/622860201 \(2024A\)](https://www.palyazat.gov.hu/eredmenyek/tamogatott-projektek/622860201)
[https://www.palyazat.gov.hu/eredmenyek/tamogatott-projektek/621260201 \(2024B\)](https://www.palyazat.gov.hu/eredmenyek/tamogatott-projektek/621260201)
<https://www.ponsdanubii.eu/hu/kombi>
<https://www.ripapannonica.hu/magyar/kulturalis.php?id=14>
<https://sziaKomarom.sk/atadtak-az-első-tisztán-elektromos-meghajtású-autobuszt-dél-komaromban/>
[https://turizmus.com/cikk/archiv/hatmilliárdos-felújítás-a-komaromi-csillag-erodben \(2021A\)](https://turizmus.com/cikk/archiv/hatmilliárdos-felújítás-a-komaromi-csillag-erodben)
[https://turizmus.com/cikk/archiv/mentelep-ből-alakítanak-ki-muzeumot-komaromban \(2021B\)](https://turizmus.com/cikk/archiv/mentelep-ből-alakítanak-ki-muzeumot-komaromban)
<https://uj szo.com/regio/kelemantia-a-ki-nem-hasznalt-regeszeti-es-turisztikai-potencial>
<https://www.visitdanube.eu/hu/resizek-1/kelemantia-romai-kori-es-neprajzi-muzeum>